

## ЗУСТРІЧ



івчатко піднесло ручку, неначе проповідник:

— А там, Атале, в тому райському садку, де похожає Агнець, — квіти співають, як пташки. А пташки людськими словами розповідають чарівні пречарівні казки. І нема в тих казках нічого страшного або лихого: ні про жахливу Горгону, ані про ненажеру Мінотавра.

Молоденький варвар, ще майже дитина, щасливо посміхався. Достругував гладенько вичищену, мов із слоновини, сопілку, що мала бути забавкою-дарунком для його малої приятельки-вчительки, Фільомени. Хитнув головою, відкидаючи з чола пасмо волосся:

— Добре було б, Фільомено, відпочити в тому твоєму садку, замість того, щоб, мов осел, крутити пекареві жорна! Ех, добре б!...

— І відпочинемо, Атале, — переконано присвідчила дівчинка. — Відпочинемо, коли закінчимо працю „на винниці Божій“. Тільки ж... — і Фільомена, наслідуючи рух, що підгляділа його в дорослих, — розклала широко ручки в повітрі: — тільки ж, я ще маленька й жадної праці на винниці ще не робила. А ти — аджеж не на винниці, а тільки у пекаря працюєш... Тож що маємо робити? — Чекати, аж прийде час...

За розваленою стіною, що відмежовувала тісне подвір'ячко Фільомениних батьків від сусідньої пекаревої оселі, зачулися кроки, потім — своєрідний згук: сипалося зерно до дзвінкого посуду. За тими добре знайомими згуками залунало не менш знайоме:

— Язигу!... До жорен!...

Атал мотнув головою, як кінь, готовий зірватися до скоку. Швидким рухом встромив під кам'яну плиту недокінчену сопілочку та ніж і плигнув на мур.

Звідтіль одним скоком уже був біля жорен. За хвилину було чути одноманітний, шелестливий згук жорен та тихий, монотонний спів малого варвара.

Фільомена залишилася сама. Знала, що треба бути спокійною й терпеливо зносити прикрощі. Тож не плакала, не нарікала. Ремствування боло б зайве: матуся не почула б. Вона продає на торзі риби, що їх наловив і знову ловить тато.

Коли ж нема риб, тато ще перед світанком привозить багато-багато ярини, навантаженої на „Прокне“ — ослику сусіда Глявкіона. Тоді мама продає ярину. Де ловить тато рибу — Фільомена не знає. Так само не знає вона, де росте ярина. Чула тільки, що той садок, звідкіля привозять зеленину, гарний. Таж напевне він не такий чудовий, як садки райські, що про них раз-у-раз оповідає дівчинці мати. І Фільомена уявляє собі зовсім виразно рай та його садки й дуже докладно переказує про них усе єдиному своєму приятелеві — Аталеві.

Фільомена народилася уже „вільна“ в тісній, але ж у „власній“ мазанці на Субурі — вбогому маєтку своїх батьків, що викупилися з рабства на волю. Ця „воля“ була в тім, що вони вже не мешкали „у чужих“, як кожний купований раб. Натомість самі мусіли дбати про їжу, а не діставати з панської руки ту ж таки саму миску вареної квасолі з салом, яку мали й у своїх панів. А дбати про їжу — це значило не бути ніколи вдома. Так, немов увесь дім існував тільки для Фільомени, що була замкнена в ньому з ранку до вечора.

Батьки — християни не пускали її гратися з вагаю брудних галасливих дітей, що ганяли запорошеними вуличками Субури. Страшно було, щоб дитяча отвертість і щирість не прозрадила їхньої святої таємниці, бо Фільомена не вміла говорити неправди. А хоча тоді й не було едикту на християн, таж кожного дня, кожної хвилини могли його знову оповістити.

Єдиний приятель Фільомени — це юний варвар — Атал. Кажуть, що він був невр, але ж Рим ліпше знав язигів, як таємних неврів, тож і молодого Атала

звали збірним найменням: „Язиг“. Тільки маленька Фільомена намагалася поправно вимовляти його тяжко-вимовне особисте ім'я. Йому ж нагадувало це ще ті часи, коли він був у своїх мокрих лісах, де його колисала в обіймах люба ненька, що звалася подібно, як він. І може саме через те Фільомена була для дикого хлопчини єдиною радістю його життя.

Коли Атал перескочив через пекарів мур, — Фільомена хвильку сиділа тихо на старім, покинутім під стіною, заржавілім якорі. Вона думала, що по неї прийде ясний Янгол з білими, шовковими крилами, погладить її по голівці й так ніжно, мов дзвоником продзвонить, скаже:

— Іди, бідненька, йди! Я відчиню тобі двері „райського“ садку.

Звичайно Янголи приходять із неба. Тому Фільомена відкинула назад голівку й сперла її на широку лапу якора. Лежала, дивилася на небо, чекала й думала. Сьогодні вона хотіла прохати Янгола, щоб дав їй, або принаймні показав ту пальму, що її дають „переможцям життя“. Якраз дуже тяжко було зрозуміти, що то є „перемога“ взагалі, а ще тяжче, як можна „перемогти життя“.

Фільомена дивилася на великі хмари, що помалу плили небом. Вони укладалися в образи страшних потвор. Ось вона бачить голову Мінотавра, що спровола немов переминяється в дужого Кентавра, а цей розривається на шматки. З них повстає злющий Кербер. Він шкірить на Фільомену зуби й грізно гарчить. Та не довго: позад нього появляється очікуваний Янгол у сліпуче білій хмарі своїх широких, кучерявих крил. Повільно злітає він до Фільомени, що ледве чує колисливий спів Язига.

Коли по часі ясноволоса голова хлопця-варвара виткнулася з-поза муру, Фільомена, притиснувши ручки до грудей, міцно спала під заржавілим якором. Не турбувало дівчинки й те, що западаюче сонце сповивало її своїм нематеріальним, сліпуче-саяливим пурпуром.

\*

Одного дня зник і єдиний Фільоменин приятель.

Хлопцеві набридло заступати пекареві осла, дарма, що пекар не був людина зла й не знущався над Язигом. Таж Атал не раб. Він син вільного слуги — закладника, що його забули свої на чужині. Підрісши, вибрав він собі єдину надійну дорогу: вступив у війсьсько до римських легій.

— Чи ж побачу тебе ще колись? — обнімала приятеля за шию мала Фільомена.

Атал крутив головою:

— Навряд! Можуть мене послати далеко-далеко.

— А все ж таки, може зустрінемось?

— Хіба що в твоєму чарівному садку! — потішив її варвар. — Але, — додав щиро, — і на порозі смерти рад би я віддячити тобі за твою ласку, мила Фільоменко! Ти ж бо єдина на чужині звала мене так, як кликала мене моя матуся. Вона й ти — ви дві були добрі для мене. Я молитимусь за тебе твоєму Богові.

\*

І проминули роки.

Не мріяла вже більш Фільомена про райські садки, не чула райських казок і тільки часами у сні бачила ясного Янгола. Тепер вона мала багато праці, бо ж зявилися менші сестрички й брати. Треба було помагати матері, заступати її й вдома, й на торзі. Тож ходила по воду до далекої криниці, варила, прала, продавала й рибу, й квіти. Особливо квіти, бо ж кожен охотніше купить троянду від молодого дівчатка, як цибулину від зівялої беззубої баби.

Саме перед Фльореаліями затрималася Фільомена біля фонтану. Бризкала водою троянди, розложені в кошику на оксамитовому, вогкому моху. Вулиця потопала в далині в соняшному світлі. Сліпуче, не стримуване хмарами, воно ніби ставило межі щоденному, звичайному життю. За тією світляною запоною починалась апотеоза невмиручої слави, що не знає ані тіней, ані не вяне, як ці земні квітки, що падали до Фільомениних ніжок разом із бризками води.

Не знати чому наростала в душі тривога, що піднімала її в гору, ростила крила до лету й межувала аж із екстазою. Так виразно й певно відчула зненацька Фільомена, що мета життя — це безкрая ра-

дість, така велика й безмежна, що її не може зрозуміти земна істота, хіба відчує тільки, що та прийдешня Радість не має меж часу й простору...

— Таж йдеш ти, нарешті, з нами, чи ні?

Хтось трусив її за плечі й говорили якісь голоси.

— З вами? Куди?

Дзвінкий сміх відповів на Фільоменин запит:

— Таж вона, дівчатка, закохана!

— Але!... Вона гордує нами...

— Ніхто й ніколи не бачив її з хлопцем!

— А чи ви її бачили коли в храмі Венери?

— Пет!... Ані в храмі Вести!

— А хто бачив її на процесіях?

— А знаєте, дівчатка, чому?

— Ні!... Ну-ну, чому?

— Вона — християнка!

Дівчатка перестали сміятись, бож останнє слово кинуло на них тїнь, а на Фільомену впало важким покривалом смутку. На мить немов почувла біль у скрані, й нагло похололи руки, а ноги стали ніби чужі й не могли ворухитись. Таж все це тільки на мить. Вже за хвилину вона випросталася й усю її душу заповнили спогади й образи з дитинства. Ось хмара. Вона там, колїсь, творила темні й яснї образи життєя, ті „життєві потвори“, що їх треба перемагати й що за ними виростає, розірвавши їх на частини, ясний Янгол з кучерявими слїпучими крилами. І знову стало легко, ніби він ще раз торкнувся її чистого чола й покликав:

— Ну, йди, бідненька, йди. Я відчиню тобі двері до райського садку.

Тільки напруживши всю волю, вернулася до дійсности. Її трясло кілька рук товаришок. А хтось зривав із шиї тоненький, з волосся сплетений ретязьок із малим, дерев'яним хрестиком, що його вирізав ще Язиг.

\*

Того дня пішла Фільомена по воду, не знаючи, що знайде там вогонь. А знайшла: як християнку, засудили її на „вогненну смерть“ у живих смолоскипах, що мають у ці свята освітлювати цезарські садки.

Там до п'яливих пахоців несчислимих квіток примішається гострий пах смоли та сірки, що ними просяклі тканини, якими огорнені до півтіла живі смолоскипи... І той пах, вкуші зо смородом палених тіл — це радощі „божеського“ цезаря та його прибічників.

Ще порожні алеї, бо ж п'їтьма ще не впала на Рим. Сива імла наростає між темними силуетами дерев у глибині цвітучих кущів. Нарешті несміливо моргнула перша зірка. Блимнула своїм ясним очком і зникла, жахнувшись. А небо зблідло й потемніло.

Але земля не така вражлива, як небо: звикла вона до смороду пожарів, стогону вмираючих, випарів безневинної крові...

Залунали ритмічні кроки. Коло кожного стовпа розставили легіонерів при людських жертвах, щоб хтось не допоміг засудженим втекти від смерти. Впав рвучкий, короткий наказ, приглушений, бо близько був „божеський“ імператор. Нечутно розбіглися босі, півголі раби. Слухняно стали навколїшки під кожним стовпом, готові на даний знак запалити приготовлене багаття. На те — раби, щоб виконувати смертні присуди; цього не доручається вартовим воякам. О, вже зашкварчало багаття...

— Атале!

Чи вітер заніс це слово з далекого краю? Чи то чари якісь?...

Вояк із забобонним жахом підвів блакитні очі на „свою“ християнку. Може й справді, як говорить люд, „чарівники“ вони, отсі засуджені на вогненну смерть. Бо хто ж у цілім Римі знає це наймення, що його він сам уже давно забув?

— Атале!...

Глянув уважно й відчув, як серце стало шматком важкого металю й впало глибоко додолу. Глянув ще — й обірвалося воно та й пірнуло в безодню. З ясного, мов перлового личка дивилися на Язиґа ласкаві, глибокі, ніжні очі. Немов би вчора бачив він їх, бачив і те личко любе, що його так часто розглядав між рудими лапами великого якора...

— Мир із тобою, Атале! Не тривожся! — Лунає

зо стовпа. — Бачиш, я на те тільки озвалася до тебе, щоб ти знав, що от зійшлися ми ще раз.

І усміхнулась...

Мов гарячими щимками бере той ніжний усміх варвара за серце. Так, а може й дужче, як колись, як пригортала вона, — дитина, його самотнього покидька на цім широкому світі...

Такий самий перед очима Фільомени Атал, як і колись, на тісному подвір'ячку в Субурі. Прозорі, блакитні його очі неначе стали ще ясніші на обличчі, опаленому вітрами та спекою різних підсонь розлогої імперії. Швидко чорніють силуети дерев. Немов металеві стовпи чітко вирізьбилися обриси на зелено-прозорому небі, що стало легше й прозоріше, як було перед хвилиною. І заплакало срібними слізьми зірок...

Тихим посвистом пролетів наказ підпалювати „смолоскипи“. Раби крешуть вогонь, а Аталові здається, що то Фільоменині очі крешуть його по закривавленому серці. І чує він, як палять його гострі іскри... Ах, нехай згорить у них і цезар... і Рим... і цілий світ... і його життя... Щось більше за кохання, повніше за співчуття, гостріше за біль, огортає варвара. Все, що відчував колись, зібралось у цьому тремтінню душі: і те, що було й уже забулось, і те сподіване, що мало прийти. І все разом протестує й кричить, вимагаючи для себе й для тієї прозорої дівчини, зарум'яненої зо споду запаленим хмизом, частиночки щастя, права на життя в цьому широкому, просторому світі. Але чорними бовдурами диму чавить усе безмежна розпука. Бо ж — де те життя, коли все під владою смерті!... Повільної й тяжкої смерті...

Не зовсім розуміючи, пощо, вхопився варвар за лук і поклав стрілу. Але на мить спустив додолу зброю.

— Фільомено! Фільоменко!... Пригадуєш? Я обіцяв тобі віддячити за все... Як я можу тепер?... Як? Тільки так... — підніс лук і націлив на дівчатко стрілу.

Чорний дим кількома гадюками обвивається докола Фільомениних ніжок.

— Фільоменко! Принаймні ти не будеш мучитися, зайво страждати. Нехай твій Бог змилується... Візьми і мене в той... твій прекрасний садок.

Стріла заспівала, пурхнула, як маленька пташка.

Кивнула голівкою Фільомена й немов тільки тінь голосу впала Язигові в ухо:

— Візьму...

Глибоко вбилася зліва у груди воякова стріла. Припала, немов принесла не смерть, а поцілунок. Чистий і вірний, на віки вірний, як сама смерть безповоротна. Але ще тремтіло Фільоменине маленьке тільце, а може це пробігали по ній тіни вогняних язиків, що були гострими батогами в потемніле небо? А що, як жива?

Варвар швидко поклав другу стрілу й пустив не в серце, а — для певности — під вухо. В бючку. Пустив із повної тятиви, хоч і вірив у твердість своєї руки. Але... дим... Як заслонила закриває він тіло, тільки ще, здається, грає легкий усміх на любому обличчі.

— Боже!... А що ж, як вона ще й досі жива?

І Атал, що було сили в руці — випустив третю.

В далині хвилювалися кривавою загравою лави живих палаючих стовпів. Удавано-радісні вигуки на честь цезаря переплутувались із звуковим мережевом тріскаючого в огні хмизу й залітали червоно-жальбними стьожками — передсмертними стогнаннями жертв. Дехто з них пробував ще співати слова хвалебних гімнів, що падали святими квітками на палаючі жертвовники. В нагрітому повітрі колихнувся вітрець і потяг на урочистий похід чад паленого мяса.

Перед лектикою цезаря бігли хлопчики й пригорщами сипали троянди, з боків ішли дівчата-рабині й кадили... кадили, аж звивалися хмари з того кадильного диму, а через них проходив пах і стогін.

Варвар відчув, як уся його істота наповнилась огидою, образою, жалем і гнівом. В голові, непризвичаєній до складніших міркувань, сплелися думки у вогненний вузол, а з того вузла увільнена й ясна видавалася тільки одна правда, що її навчали Язига у війську:



